Тәнгидчи һәятымызы ирәли апаран ениликләри дуймалыдыр

(ИЛЯС ӨФӨНДИЕВ ЙОЛДАШЫН ЧЫХЫШЫНДАН)

Инди Һәр бир әсәрин бәдии дәйәри онун коммунизмә сүр'әтлә ахынлашмагда олан һәятымызы нә гәдәр дүрүст тәсвир этмәсиндә, совет адамының мә'нәви аләминдәки ениликләри вә бу ениликләрин дүнәнки кәһнәликлә мүбаризәдә нечә инкишаф этдийини көстәрмәсилә тә'йин едилир. Бурадан әдәби тәнгидин дә вәзифәси өз-өзүнә айдын сурәтдә мейдана чыхыр.

Өдәби тәнгид һәр һансы бәдии әсәри ме'йарлан кечирмәли, онун вәтәндашы еник һадисәләри дуймагы бачармалыдыр. Өкс тәгдирдә о бизим әдәбиятымыза һеч бир көмәк едә билмәз. Буна көрә тәнгидчи дә язычы кими, һәятымызда баш верән бөйүк һадисәләри, бу һадисәләрин мүһүм маһийәтини, совет адамының психологиясиндә һәр күн, һәр саат ярана вә бөйүк бир гүвәтлә һәятымызы ирәли апаран, ону зәнкинләшдирән ениликләри дуймагы бачармалыдыр. Өкәр белә олмаса тәнгидчи бәдии әсәрә гиймәт вермәк кими мәс'ул бир ишә нечә чәсарәт едә биләр?

Коммунизмин ики нишанәләри үфүгдә көрүнмәкдәдир. Она даһа тез чатмаг һалымызын бөйүк вә һәйәчанлы арзусудур.

Бу арзу о гәдәр бөйүк, о гәдәр фәрәһлидир вә бизим гәлбимизә о гәдәр гүдрәтли бир чазибә илә һакимдир ки, бүтүн башга арзулар онун гаршысында кичик вә солгун көрүнүр. Коммунизм гурмагда олан совет адамының үрәйи әлә бир бөйүк әмәллә чырпыныр ки, һәр чүрә шәхси раһәтлик, севки вә башгалары онун үчүн икинчи дәрәчәли бир мәсәлә һалына кечмишдир. Чүнкү онун, совет адамының гәлби даһа бөйүк бир илһамла ятмайыр.

Тәәссүф ки, әдәби тәнгид бир сыра мәсәләләри бизим өз әсәрләримиздән чыхарат айдынлашдырмамышдыр. Мән биринчи нөвбәдә мүсбәт вә мәнфи гәһрәман мәсәләсини нәзәрдә тутурам.

Биздә мүсбәт гәһрәман бу саат әсасән ики чүр тәзаһүр едир. Мәсәлән «Москва характери»ндә Полозова да мүсбәт гәһрәмандыр, Потанов да. Бунларын һәр икиси коммунистдир. Һәр икиси совет вәтәнизмин чанындан артыг севир.

Потанов дейир ки,: «чанымы вәтән йолунда гой, гәлбини, дүшүнчәни, һәятыны, һамысыны... һамысыны вәтәнә вер!» Лакин бу гәдәр чошгун вәтәнпәрвәр олан Потановун әнф чәһәтләри дә вар. Мәсәлән о, өз планыны еринә етирмәкдә кери галачағындан горхараг, тохучулуг комбинатынын мүһүм дөвләт әһәмийәтинә малик сифаришини еринә етирмәкдән боюн гачырыр. Бунунла да, о кениш дүшүнчәйә малик олмаян мәһдуд бир адам олдуғуну бүрүзә верир. Чүнкү о башчылыг этдийи мүәссисәнин ишинин ирәли кетмәсиндән башга айры мүәссисәләрин ишләә марагланмыр. Потанов унудур ки, онун директор олдуғу заводда, она мүһүм тапшырыг сифариш әдән комбинат да бир мәгсәдә, бир арзуя хидмәт едир. Бунун үчүн дә Потанов бу күнүн дейил, дүнәнин әһвали-руһийәсинә малик бир адамдыр. Камил совет адамы үчүн коммунизм угрунда чарпышан елкәмизин һәр бир ишә әйни дәрәчәдә мүһүм, лазымлы вә догмадыр. Истәр онун башчылыг этдийи саһә олсун, истәрсә башгасы...

Бу нөгтейи-нәзәрдән Әли Вәлиев йолдашын «Күлшән» адлы бөйүк һекайәсиндәки Күлшән вә Ханәләри сурәтләри чох мараглыдыр. Бунларын һәр икиси совет адамыдыр. Лакин араларында ерлә көй гәдәр тәфавүт вар. Күлшән һәятыны варлығыны, гәлбини, бүсбүтүн өз вәтәнинә һәср этмиш, һәгиги бир мүбаризидир. Онун гәлби кениш дир. О, Ханәләринин ону севмәдийини, онун аяғындан чәкдийини билдийи һалда онун мангасының керидә галмасына дөзә билмир. Адамларыны йығыб онун саһәсинә көмәйә кедир. Һәгиги совет адамының симасы белә дир. Ханәләри исә еник дуйғусуну итирмиш, кери галмыш бир адамдыр. О, голуну чирмәйиб иш көрмәк, вәтәнә хейир вермәк, коммунизм угрунда мүбаризә этмәк әвәзинә, кечмиш шөһрәтинин һәсрәтини чәкәрәк, Күлшән кими коммунизм угрунда, вәтән угрунда чанындан белә кечмәйә һазыр олан, кәләчәк нәслин бөйүк сәадәти үчүн әллашан вә буна көрә дә һәр күн ирәли кедән, йүксәлән адамлара әдавәтлә бахыр. «Билмирәм бу чаванларда нә көрүбләр?» дейә килейләнир. О, Күлшәнләри ирәли апаран, онлары халга севдирән сирри анлая билмир.

Мүәллиф «Күлшән» һекайәси үзәриндә енидән ишләйәрәк ону яхшы һала салмышдыр. Һекайәдә дигтәтәлайиг ениликләр вардыр. Язычы бүкүнкү совет кәндиндә кедән мүбаризәни дүзкүн көрүр. Бу мүбаризәнин ен сырасында кедән адамларын әһвали-руһийәсини дөгру тәсвир едир. Бәс нә үчүн тәнгидчиләримиз белә әсәрләри сүкутла гаршылайырлар? Нә үчүн онларын мүвәффәгийәт вә нөгсанларыны вахтында ачыб көстәрмәклә, нәсримизин йолуну ишыгландырмырлар?